

بنیاد پهلوی ؛ رانت خواری زیر پوشش خیریه

۵ اردیبهشت ۱۳۹۷ ساعت ۱۶:۲۴

بسیاری از افراد خاندان پهلوی به راحتی و برخلاف قانون اساسی به رانت خواری و سایر فسادهای اقتصادی دست می‌زدند بدون آنکه در قبال آن رفتارها مجازات شوند، حال آنکه اگر افراد عادی و غیروابسته به رژیم مرتکب آن فسادهای می‌گشتند با مجازاتی سنگین مواجه بودند.

کافه تاریخ- مقالات

وجود نهادها و بنیادهای متعدد با کارکرد سیاسی و اقتصادی یکی از مشخصه‌های مهم و البته گاه مبهم دوران پهلوی است. بنیاد پهلوی از جمله این بنیادها است که با هدف فعالیت‌های اقتصادی و فرهنگی به عنوان نهادی مهم به فالیست پرداخت. این نهاد با هدف اولیه و ظاهری اقدامات خیرانه پا به عرصه وجود گذاشت؛ اما بعدها آشکار شد که اصطلاح خیریه تنها سرپوشی جهت انجام کارهای مهم اقتصادی رژیم است. از این رو باید این نهاد را ابزاری جهت کمک به نظام و پیشبرد اهداف آن دانست. بر اساس این توضیحات، در ادامه به ماهیت این نهاد و راههای کمک آن به رژیم پهلوی پرداخته می‌شود.

بنیاد پهلوی چرا تشکیل شد؟

ظاهراً بعد از سقوط رضاشاه از قدرت و اوج گرفتن نارضایتی عمومی مبنی بر تصاحب برخی از اموال مردمی، موج عمومی جهت بازپس‌گیری آن اموال آغاز شد. در این شرایط محمدرضاشاه، جهت آرام نمودن اوضاع تصمیم گرفت تمام اموالی را که پدرش تصاحب نموده بود و از طریق پدر به پسر رسیده بود به دولت واگذار نماید تا در مسیر عمران و آبادانی کشور خرج شود؛ اما بعدها طبق تبصره‌ای قانونی و عجیب مقرر شد تا بسیاری از آن دارایی‌ها به محمدرضا شاه پهلوی بازگردد. همین موضوع آغاز و بهانه‌ای برای تأسیس سازمانی با عنوان سازمان املاک و مستغلات پهلوی بود. هدف این سازمان اداره املاک و مستغلات پهلوی بود. در نهایت این سازمان در سال ۱۳۳۷ جای خود را به بنیاد پهلوی داد. درواقع در آن سال به دنبال افزایش درآمدهای نفتی و فعالیت‌های تجاری و کشاورزی، شاه تصمیم گرفت، محلی برای تمرکز سرمایه خود به منظور قانونی کردن ثروت بی‌حساب خود و کاستن از فشار سخنانی مبنی بر غصبی بودن دارایی‌های خود تأسیس کند. ۱ با تشکیل نهاد پهلوی، ریاست آن به جعفر شریف

امامی واگذار شد و بتدریج فعالیتهای جهت کنترل امور مالی نیز آغاز شد. در ابتدا قرار بود این نهاد تنها بنیادی خیریه باشد؛ اما بتدریج نزدیکان و وابستگان شاه از خواهر و برادرها گرفته تا سایر خویشاوندان به سرمایه‌گذاری در آن پرداختند و نهاد مذکور با ماهیتی کاملاً دولتی در راستای تأمین منافع اقتصادی رژیم تداوم پیدا کرد.

عملکرد بنیاد پهلوی: کنترل امور مالی

بنیاد پهلوی ظاهراً با نام اهداف خیرانه به راحتی توانسته بود بخش مهمی از اقتصاد را در دست گیرد. یکی از عواملی که به تحقق این موضوع کمک می‌کرد این بود که بنیاد پهلوی در اختیار گروه حاکمه قرار داشت و توسط درباریان اداره می‌شد. از سویی «بنیاد پهلوی خود یکی از وسایل کنترل و تمرکز قدرت منابع مالی در دست گروه حاکمه و به ویژه دربار بود.»^۲ جان فوران که تعداد اعضای اصلی و مهم بنیاد را از وابستگان و نزدیکان رژیم دانسته، عنوان می‌کند: بنیاد پهلوی که از ۶۳ شاهپور، شاهدخت، عمو، عمه، خاله و دایی‌زاده تشکیل می‌شد، در ۲۰۷ شرکت سهم داشت و تحت لوای آن، ۴۵ نفر از خانواده‌ی پهلوی، ۸۵ درصد شرکت‌ها را در کنترل مستقیم یا غیرمستقیم داشتند.^۳

کنترل شرکت‌ها و سازمان‌ها نیز از طریق سرمایه‌گذاری بالا و هنگفت بنیاد در بسیاری از امور مهم و زربنایی کشور میسر گشته بود. این موضوع از طریق کنترل نفت و افزایش قیمت آن تحقق صورت می‌گرفت. درواقع درآمدهای هنگفت نفتی یکی از راههای ایجاد بنیادهای دلخواه و تأمین سرمایه مربوط به آن بود. این درآمدها که جدا از تولید داخلی بود نه تنها اتکا شاه به مردم و وابستگی به دغدغه‌های مردمی را کاهش داده بود؛ بلکه باعث به کارگیری آن منابع در راستای منافع رژیم از جمله بنیاد پهلوی نیز گشته بود. بنیادی که سلسله‌وار به سازمان‌ها و بنیادهای دیگر وصل بوده و همگی در راستای منافع رژیم بودند. بر این اساس بنیاد پهلوی در داخل و خارج از کشور، سهامدار تعداد بی‌شماری از مؤسسات سرمایه‌گذاری و کارخانه‌ها و مؤسسات خدماتی بود و چندین شرکت بیمه و مؤسسات سرمایه‌گذاری، پانزده شرکت تولید صنایع فلزی، از جمله شرکت جنرال موتورز ایران، دوازده شرکت شیمیایی و تولیدی لاستیک، دوازده شرکت صنایع نساجی، ده شرکت معدنی، پنجاه شرکت ساختمانی، ۴۶ شرکت صنایع غذایی و دامداری و... را در اختیار داشته است.^۴

بر این اساس، مجموع این فعالیت‌ها و تسلط خاندان پهلوی بر بنیاد، باعث افزایش فساد در این مجموعه گشته بود. بسیاری از افراد خاندان پهلوی به راحتی و برخلاف قانون اساسی به رانت‌خواری و سایر فسادهای اقتصادی دست می‌زدند بدون آنکه در قبال آن رفتارها مجازات شوند، حال آنکه اگر افراد عادی و غیروابسته به رژیم مرتکب آن فسادهای می‌گشتند با مجازاتی سنگین مواجه بودند. بسیاری از این افراد به راحتی و با استفاده از موقعیت سیاسی خود، قدرت خود را بر مسئولان اعمال نموده و دست به هر کاری اعم از رشوه دادن می‌زدند تا از این طریق سیطره خود بر سازمانهای وابسته به بنیاد پهلوی را تحقق بخشند. علاوه بر اینها چنانچه گفته می‌شود بنیاد به جای پرداختن به امور اقتصادی، در همه شئون زندگی مردم ایران نقشی حیاتی داشت. گذشته از خود دولت، این بنیاد پر قدرت‌ترین نیروی اقتصادی مملکت بود؛ اما دیده می‌شود که قسمت زیادی از پول‌ها برای نگاهداری و گسترش این قدرت اقتصادی صرف می‌شد.^۵

به طور کلی می‌توان مجموع ابزارها و روش‌های بنیاد در تحقق اهداف اقتصادی را بدینگونه خلاصه نمود:

اول، به صورت یک مجرای قانونی و مطمئن برای تأمین مستمری‌ها و افزایش درآمدها.

دوم، به صورت یک منبع سرمایه‌گذار و حامی شرکت‌های متعلق به شاه؛

سوم، به صورت یک وسیله‌ی کنترل مؤثر و تعیین‌کننده‌ی بخش‌های مختلف اقتصادی و صنعتی کشور^۶

درواقع همانطور که مشاهده می‌شود علایق و منافع اقتصادی بنیاد پهلوی در بخش‌ها و عرصه‌های مختلفی اعم از بانکداری تا کشاورزی و... ریشه داشت و ابزاری جهت تکمیل ساخت قدرت مطلقه رژیم بود.

سخن نهایی:

بررسی ماهیت و کارکرد بنیاد پهلوی نشان داد که این نهاد هم بسان بسیاری از نهاد و مؤسسات دیگر، نهادی به نام ملت و درواقع به کام رژیم بوده است. رژیم که این نهاد را به بهانه امور خیریه و در نهایت عمران و آبادی کشور به راه انداخته بود، در طی فعالیت آن، با ابزارها و شیوه‌های مختلف به بهره‌برداری از آن پرداخت. درواقع این بنیاد با عدم وابستگی به مردم، به نهادی جهت سرمایه‌گذاری رژیم در امور مختلف تبدیل گشت و به زودی به نهادی قدرتمند از نظر اقتصادی تبدیل شد. این شرایط ضمن آنکه به قدرتمند شدن رژیم در عرصه اقتصادی کمک نمود، زمینه لازم جهت نفوذ و کنترل مردم و اقتصاد کشور را نیز فراهم آورد.

فهرست منابع

۱. منیژه ربیعی، از بنیادهای مهم اقتصادی، فرهنگی و ابسته به دربار پهلوی (بعد از انقلاب اسلامی) دانشنامه جهان اسلام، جلد ۴، ۱۳۹۳
۲. حسین بشیریه، موانع توسعه سیاسی در ایران، تهران، گام نو، ۱۳۸۴، چاپ پنجم، ص ۹۳
۳. جان فوران، مقاومت شکننده، ترجمه‌ی احمد تدین، تهران، رسا، ۱۳۸۲، ص ۴۵۱
۴. علیرضا ازغندی، تاریخ تحولات سیاسی و اجتماعی ایران: ۱۳۲۰-۱۳۵۷، تهران، سمت، ۱۳۸۴، چاپ سوم، ص ۱۲۷

۵. ازغندی، همان، ص ۲۴۱

۶. ازغندی، همان، ص ۲۴۱

آدرس مطلب :

<https://www.cafetarikh.com/news/۳۶۸۲۲/خیریه-پوشش-زیر-خوابگاه-رانت-پهلوی-بنیاد>